

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET U RIJECI

Odljev mozgova unutar migracijske debate

Seminarski rad iz kolegija Filozofija politike

IVAN KOS, Filozofija i Povijest

ROBERT ŠIMONOVIĆ, Filozofija i Povijest

NOSITELJ KOLEGIJA: dr.sc. Elvio Baccarini red.prof

ASISTENTI: dr.sc. Nebojša Zelić

Rijeka, kolovoz 2020.

Sadržaj

<i>Uvod</i>	2
<i>1. Kieran Obermanov argument</i>	2
<i>2. Odljev mozgova unutar imigracijske debate</i>	3
<i>3. Negativne posljedice i moguća rješenja</i>	5
<i>4. Zaključak</i>	13
<i>5. Literatura</i>	14

Uvod

Struktura današnjeg svijeta je iznimno nepravedna uzimajući u obzir rasprostranjenost siromaštva u raznim državama. Temeljne razlike u strukturi različitih država, kao i nedostatak globalnih institucija za smanjenje problema siromaštva potenciraju navedeni problem i dovode ga u centar rasprave suvremenih političkih filozofa. Pod pojmom siromaštvo u kontekstu rasprave ne smatraju se samo nejednakosti ekonomske prirode, već za sobom povlači i razne institucije i resurse koje država mora koristiti, kao i temeljne slobode koje moraju biti osigurane vlastitim građanima. Problematika odljeva mozgova unutar migracijske debate je višeslojna jer obuhvaća u prvom redu pitanje odabira, tj. slobodnu volju kvalificirane radne snage za odlazak, rad i privređivanje u inozemstvu, te pitanje migracijske politike zemlje iz koje osoba odlazi, kao i one zemlje u koju ulazi. Kako bi se ovo višeslojno pitanje analiziralo unutar migracijske debate, potrebno je prvo upoznati argument iz kojeg proizlazi problematika odljeva mozgova.

Uzimajući distributivnu pravdu kao temeljni kriterij mogućeg rješenja, unutar ovoga rada prikazat ćemo specifičan fenomen nazvan „odljev mozgova“ koji pridonosi siromaštvu razvijajućih zemalja, te detaljno prikazati moguća rješenja i razmatranja utvrđena od strane priznatih filozofa politike. Polazeći od liberalnih načela, potrebno je preispitati moguće načine kroz koje legitimne države smiju intervenirati u procesu „odljeva mozgova“ te time ostvariti doprinos u regulaciji spomenutog fenomena, kao i mogućem rješenju siromaštva na globalnoj razini.

1. Kieran Obermanov argument

Kieran Oberman, autor mnogih radova na temu migracijskih politika, smatra kako je jedno od osnovnih ljudskih prava upravo pravo na izbor. Ljudi bi trebali imati slobodu odabrati kako, kada i gdje žele ispunjavati svoje ciljeve i ostvarivati vlastite potencijale. Stoga svaki čovjek ima pravo odlučiti želi li migrirati u druge države ili ostati u vlastitoj, te mu to pravo ne smije biti oduzeto. Oberman navodi kako korištenje imigrantske politike može biti opravdano samo u slučaju u kojem se ne krše ljudske

slobode, kao i to kada alternative ne donose dobre rezultate, zbog čega zastupa imigrantsku politiku kao politiku zadnje opcije.¹Nadalje, navodi kako je pravo na migraciju neapsolutno, odnosno kao i svako drugo ljudsko pravo, može biti ograničeno u određenim okolnostima². Dakle, ograničenja bi mogla biti opravdana samo u slučajevima iznimnog rizika, kao što smo uvidjeli i u trenutnoj epidemiološkoj krizi uzrokovanoj virusom COVID-19.Najčešći argument koji koriste zemlje prilikom uvođenja imigracijskih ograničenja jest taj da se uvođenjem ograničenja brani ekonomska korist vlastitih siromašnijih građana jer se ulaskom stranih državljana u zemlju stvara veća utrka na radnom tržištu, što za posljedicu ima manje plaće i veću nezaposlenost. Oberman smatra da je ta tvrdnja kontroverzna jer se temeljne ljudske slobode ne bi trebale ograničavati zbog podizanja standarda života i većih materijalnih resursa, ako su osnovne potrebe života ljudi prethodno zadovoljene. Stavljajući u fokus odljev mozgova i sljedeći Obermanov argument, može se reći da kvalificirana radna snaga ima potpuno pravo migrirati ukoliko smatra da je nezadovoljna životnim uvjetima ili ih želi poboljšati. Također, postoje i alternative za zemlje suočene visokom emigracijom koje obuhvaćaju primjerice podizanje kvalitete obrazovanja, poglavito visokog, podizanje plaća, poboljšanje radnih uvjeta, kao i životnog standarda.

2. Odljev mozgova unutar imigracijske debate

Velik broj zemalja u razvoju suočava se s odlaskom vlastite kvalificirane radne snage u razvijenije zemlje te ovo nije slučaj samo s medicinskim kadrom, već i s inženjerima, doktorima znanosti, informatičarima i sl. No jesu li sve zemlje suočene s ovim problemom? Mogu li institucije neke zemlje poduzeti mjere da se odljev zaustavi? Ako je pravo na slobodu napuštanja vlastite zemlje, odnosno emigriranje, zajamčeno instrumentima međunarodnoga prava³, postavlja se pitanje smije li vlada ograničiti emigracije?

¹Oberman, K. (2015): *Poverty and Immigration Policy.*, str. 239-251.

²Oberman, K. (2016): *Immigration as a Human Right. Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership.*

³Opća deklaracija o ljudskim pravima (1948).

Poznato je da odljev mozгова ponajviše opterećuje zemlje u razvoju, a pogoduje onim razvijenijim, s višim životnim standardom i boljim uvjetima života. Kvalificirana radna snaga odlazi u zemlje u kojima će njihova vještina biti prepoznata i nagrađena, gdje će se moći usavršavati i umrežiti s drugima. Ypi tvrdi kako je odljev mozгова jedan od većih problema u određenim sektorima nekih zemalja⁴. Također, navodi kako problem odljeva mozгова predstavlja moralnu tragediju one vrste, koju je „teško ugurati u svojevrsnu izolaciju od širih problema globalne ekonomije i političke pravde, a opet s kojom se mora tu i tamo nešto učiniti“⁵. Slaže se da postoji „duboki konflikt između određenih liberalnih prava i pravde koja zahtjeva rješavanje trenutnih nepravednosti, vezanih uz odljev mozгова.“⁶

Ona navodi primjer odlaska medicinskog osoblja i doktora iz subsaharske Afrike, a koji iza sebe ostavljaju zemlju kojoj je izuzetno potreban kvalificirani medicinski kadar, kako bi se mogli nositi s bolestima od kojih ljudi obolijevaju. Stoga se postavlja pitanje što to emigranti duguju svojoj matičnoj zemlji, ako joj išta duguju? Mogu li te zemlje zabraniti emigraciju takve cijenjene radne snage? Smiju li legitimno zahtijevati od stručnjaka da svoje znanje i vještine koriste kako bi poboljšali život svojih sugrađana?⁷ Zemlje u razvoju bore se za stvaranje održivog političkog i ekonomskog sustava vlastite države. Ukoliko su ove zemlje iskoristile sve alate za ograničavanje odljeva mozгова, utoliko mogu nekim građanima ograničiti izlazak iz zemlje.

Kako bi debata o mogućima rješenjima problema „odljeva mozгова“ bila uspješna, potrebno je staviti naglasak na normativna pitanja o građanskim odgovornostima, poštenim uvjetima izlaska i osiguranju da teret migracije ne pada disproportionalno među sudionicima sveukupnog procesa migracije. Bitan je odnos između migranta i društva kojega ostavlja (kao i normativne posljedice odlaska na sveukupno društvo), te Gillian Brock smatra kako je upravo taj odnos često bio zanemaran od strane filozofske literature. Središnji fokus u takvoj raspravi bi svakako trebao biti na zemlje u

⁴Ypi, L. (2016): *Sharing the Burdens of the Brain Drain*, str. 1.

sisto

⁶sisto, str.1

⁷Brock, G. i Blake, M. (2015): *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, str. 195.

razvoju koje kroz procese emigracije i „odljeva mozgova“ dovode do širokog spektra gubitaka za adekvatno funkcioniranje države. U skladu s takvom argumentacijom, nameće se pitanje što zemlje u razvoju mogu učiniti kako bi legitimno pokušale riješiti probleme kojima je uzrok „odljev mozgova“?

Kako bi se postavili uvjeti distributivne globalne pravde, pored, Brock pridaje veliku važnost ulozi same države koja treba služiti kao koordinator u provođenju takve odgovornosti. Države su neupitno esencijalni dio današnjeg života i njihovu ulogu ne treba precijeniti jer upravo kroz uspostavu raznih institucija koje one omogućavaju (poput zdravstva, edukacije, zakonodavstva, sanitacije, prometne infrastrukture i slično) one mogu povećati socijalnu i ekonomsku stabilnost te time uvelike dati doprinos u mogućem rješenju problema siromaštva koje ujedno i uzrokuje „odljev mozgova“.

3. Negativne posljedice i moguća rješenja

Dakle, na pitanje mogu li zemlje učiniti štogod da zaustave odljev mozgova, Brock navodi kako svaka država ima svoje alate na raspolaganju kojima se može boriti protiv odlaska učenih ljudi, dok je Blake skeptičan i vjeruje da u stvarnosti postoji samo nekolicina opcija koje su dostupne državama. Kako bi mogli ponuditi određena rješenja problema, potrebno je prvo identificirati negativne učinke na društvo koje emigrant ostavlja u procesu „odljeva mozgova“. Brock nam nudi klasifikaciju četiri osnovna tipa šteta:

1. Fiskalne posljedice

Kvalificirani radnici doprinose više za državni porezni prihod od uloženog troška države za njihovo obrazovanje. Prema tome, njihov gubitak znači i gubitak tih velikih prihoda koji mogu služiti za unaprjeđenje poreznog sustava.

2. Efekt prelijevanja znanja

⁸Brock, G. i Blake, M. (2015): *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, str. 38,39.

Znanje kvalificiranih radnika prelazi u ekonomiju druge države te time ostavlja vlastitu zajednicu zakinutu.

3. Smanjenje prihoda i dugoročnog ekonomskog rasta

Empirijski podaci potvrđuju kako migracija može imati navedene negativne posljedice za ekonomsku strukturu države.

4. Razvijanje institucija

Kvalificirani radnici su ključni u građenju naprednih institucija za funkcioniranje države; bez njih se ne događa razvoj jer upravo kroz svoje znanje doprinose sveukupnom društvu.

Imperativ moralne jednakosti za sva ljudska bića ima važne implikacije za način na koji strukturiramo institucije koje podržavamo; njegovo uvažavanje podrazumijeva da svatko može uživati u pristojnom životu čiji su temelji osiguranje osnovnih ljudskih sloboda, kolektivne kooperacije i zadovoljavanje socijalnih i političkih uvjeta. Iz tog razloga zahtijeva da svi sudjelujemo u ostvarivanju navedenih temelja potrebnih za zadovoljavanje minimalnih uvjeta za pristojan život. Imajući na umu takav imperativ i ranije spomenute štete, centralno pitanje u raspravi jest što države u razvoju mogu zahtijevati kada su suočene s gubitkom financija, vještine, usluga i strukture za gradnju vlastitih institucija? Moguće strategije koje bi države mogle opravdano primjenjivati uključuju:

1. Uspostavu internacionalnih institucija

Institucije poput Ujedinjenih Naroda, Internacionalne Radničke Organizacije, Svjetske Zdravstvene organizacije i Internacionalne Organizacije za Migraciju se sve unutar vlastite jurisdikcije bave problemima migracije. Također postoji inicijativa za pokretanje Svjetske Migracijske Organizacije čija bi funkcija bila prikupljanje podataka, pružanje informacija, olakšavanje u posredovanju međudržavnih migracijskih ugovora kao i nadgledanje da se navedeni ugovori legitimno provode. Takva organizacije koje

⁹ Brock, G. i Blake, M. (2015): *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, str. 45-59.

funkcioniraju na globalnoj razini bi mogle pružiti adekvatnu implementaciju principa distributivne pravde kroz regulaciju jedinstvene migracijske politike za sve države uključene u proces.

2. Program obavezne službe

Osnovna ideja ove strategije jest da nakon završetka obrazovanja država ima pravo tražiti od kvalificiranog radnika određeni period rada unutar svog područja kao uvjet za završeno obrazovanje. Pri primjenjivanju takve strategije je potrebno uključiti različite scheme prema kojima bi se određivao kriterij službe, ponajprije zbog različitosti obrazovnih programa i potražnje unutar gospodarstvenog sektora rada.

Scheme obvezne službe mogu uključivati odgodu diplome o obrazovanju dok se ne završi pripravnička služba i slično. Opravdanje za takvu strategiju Brock nalazi u korištenju raznih benefita koji omogućavaju građaninu obrazovanje a često su uzimani „zdravo za gotovo“ (poput primjerice prometne infrastrukture, zdravstva te mira i sigurnosti kao temeljni uvjeti).

3. Porezni programi

Moguća je uspostava specijalnog poreza na odlazak izvan države ili stalnog poreza na dobivene prihode van države koje emigranti ostvaruju. Kao standardni primjer ovakve strategije se navodi Bhagwati porez. Opravdanje za uvođenje takve politike nalazimo u reprezentacijskoj moći u vidu zadržavanja građanskih obaveza (poput glasovanja). Ukoliko emigranti žele koristiti svoju reprezentacijsku moć u demokraciji i glasati van vlastite države, mogu biti podložni određenom specijalnom porezu koji će pomoći ostavljenome društvu financijski u zadržavanju i poboljšanju legitimnih institucija. U praksi postoje brojni primjeri upravo takve politike, gdje se Sjedinjene Američke Države navode kao aktivni provoditelji takvoga sustava.

Gillian Brock naglašava kako pozicija opravdanja svih navedenih strategijskih rješenja vrijedi samo u slučaju gdje su države u razvoju dovoljno odgovorne (ali i siromašne), gdje bi adekvatna odgovornost uključivala pouzdano trošenje resursa, slobodu od korupcije i osiguranje temeljnih ljudskih prava za sve članove društva.

Nadalje, empirijski gledano Blake navodi kako je utjecaj koji na zemlju ima odljev mozgov „vjerojatno“¹⁰ dokazan. Dokaz koji sugerira da je ograničenje izlaska kvalificirane radne snage iz zemlje lijek za štetu koju nanosi odljev mozgov, Blake ne podržava u potpunosti. Ističe kako je ograničenje izlaska ono što za sobom vuče potencijalne negativne posljedice. Normativno, relevantan faktor je osnovno ljudsko pravo na odlazak iz zemlje te bilo kakav pokušaj države da silom ograniči odljev mozgov smatra „fundamentalno nepravедnim i zlostavljanjem temeljne norme ljudskih prava“¹¹. Jednako kao i Blake, Oberman također ne podržava ograničenje izlaska, te navodi i pozitivne posljedice koje odljev mozgov može imati, a koje uključuju: novčane pošiljke, socijalne mreže, difuziju znanja te poticanje obrazovanja.

Uz navedeno, Oberman prepoznaje moralnu važnost i hitnost rješenja apsolutnog siromaštva te dokazuje kako poštivanje ljudskog prava na migraciju nužno ne znači osporavati mogućnosti određenih ograničenja u migracijskom procesu. Zaključuje kako migracija ne može biti jedini izvor rješenja globalnog siromaštva kao i da imigracijske restrikcije ne bi trebale biti nametnute bez pokušaja njihove regulacije kroz alternativne metode. Nudeći upravo takve alternativne metode kojima se može riješiti problem „odljeva mozgov“ autorice poput Anne Stilz i Gillian Brock razmatraju moguća rješenja u okviru liberalne teorije koja dozvoljava migraciju u skladu s distributivnom pravdom prema kozmopolitanskim načelima jednakosti koja je potrebna suvremenom svijetu.

Za plodnu argumentaciju koja ide u prilog navedenome političkom pogledu, potrebno je odvojiti pravo na odlazak od distributivne obveze koju emigranti mogu imati prema ostalim članovima društva kojeg napuštaju. Stilz tako razlikuje tri različite interpretacije koje nastoje opravdati spomenuto pravo na odlazak¹²:

1. Slobodno kretanje

¹⁰isto, str. 119.

¹¹isto, str.111.

• ¹²Stilz, A. (2016): *Is There an Unqualified Right to Leave?* str 3, 4.

Prelazak iz jednog društva u drugo u svrhu pristupanja suradnicima, institucijama ili iskustvima bitnim za samorazvoj pojedinca ne smije biti zabranjeno od strane države.

2. Relokacija

Prelazak granice na duže vrijeme zbog ostvarivanja ekonomskih interesa, obiteljskog sastajanja ili pridruživanja društva sukladno vlastitom načinu života.

3. Odricanje vlastitih građanskih obaveza

Voljno odricanje svojih obaveza prema građanskom društvu kojeg se napušta kroz odlazak izvan države.

Stilz smatra kako treća interpretacija nije opravdana, te se poziva na teoriju prirodne obveze koju preuzima od Rawlsa. Prema toj teoriji, većina građanskih dužnosti koje imamo prema sugrađanima proizlaze iz mnogo temeljnije prirodne obveze prema pravednosti, koja jednako zahvaća sve ljudske osobe. Kao racionalni agenti imamo dužnost uspostaviti državne institucije i djelovati u skladu s njihovim zakonima kada su te institucije razumno pravedne i legitimne; takva dužnost je bezuvjetna te nas treba vezati neovisno o jedinstvenim odnosima i voljnim transakcijama kojima pristupamo.

U kontekstu „odljeva mozгова“ takva teorija može ponuditi određena rješenja koja bi regulirala navedena opća prava u skladu s distributivnom pravdom. Jedna takva moguća mjera bi bila institucionalizacija kroz porezni sustav gdje se kao primjer navodi ranije spomenuti Bhagwati porez. Takav sustav je predložen sedamdesetih godina prošlog stoljeća od strane ekonomista Jigdasha Bhagwatija te kao inicijalnu ideju iznosi uspostavljanje dopunskog poreza na prihod emigranata koji bi uvelike pomogao institucijama koje taj imigrant napušta. Uzimajući u obzir kako velika većina emigranata ima namjeru vratiti se u vlastitu državu nakon određenog vremena, takav dopunski porez čini se kao razumno rješenje koje bi omogućilo emigrantima da zadrže svoja građanska prava u društvu koje su napustili¹³. Iako spomenuti sustav nije savršen te je podložan kritici zbog svoje inicijalne jednostavnosti (primjerice ne uzima u obzir

• ¹³Stilz, A. (2016): *Is There an Unqualified Right to Leave?* str 20.

građane s dvojnim državljanstvom koji bi ovakvim rješenjem bili suviše opterećeni porezima), moguće ga je prilagoditi kroz uspostavu posebnih poreznih ugovora između država koji bi uzimali u obzir sve navedene kriterije u skladu s distributivnim obvezama. U nedostatku globalnih institucija, takve mjere bi mogle biti privremeno zajamčene i opravdane težnjom za boljom budućnosti koja bi trebala težiti kozmopolitanskim načelima za provedbu egalitarijanske pravde i suzbijanje različitih ekonomskih politika unutar država koje su česti uzrok globalne nejednakosti.

Blake navodi mogućnost prisile u redistributivne svrhe, odnosno prisilno oduzimanje ljudima ono što posjeduju (znanje, vještine, sposobnosti), s naglaskom da postoji razlika između prisile na odricanje dijela onoga što posjeduju (bogatstva) i prisilnog usmjeravanja na korištenje talenata koje posjeduju. U tom kontekstu, Blakeova pozicija oko navedenog pitanja se poklapa sa dijelom rješenja koje predlaže Gillian Brock sa uvođenjem programa obavezne službe. Ypi ističe kako je Blakeov odgovor diskutabilan jer se problem ne nalazi u stavljanju ograničenja na zaradu, već u upućivanju kvalificirane radne snage na to gdje i kako bi svoju vještinu trebali koristiti.¹⁴ Kako bi dočarao izneseno, Blake navodi niz hipotetskih primjera. Pitanje koje postavlja je može li osoba s medicinskim znanjem biti legitimno oteta i prisiljena spašavati živote?¹⁵ Kroz ovaj primjer on pokušava prikazati nedopustivost u slučaju ograničenja prava na odlazak, koja je prema njemu intuitivna. Ypi ističe kako se intuitivna nedopustivost ograničenja prava na odlazak ne sastoji u činjenici da je netko dužan obavljati posao koji ne želi, već se „sastoji u modalitetu kojim je vršenje volje jedne osobe ograničeno voljom druge i u jednostranom korištenju moći za postizanje određenih ishoda.“¹⁶

Ona navodi da se razlika u migracijskoj debati izražava u našoj različitoj procjeni asimetrije između ulaska i izlaska, drugim riječima u pravu na ulazak u zemlju i pravo na odlazak. Kao što Blake navodi, veći je problem nekome dopustiti da se odrekne svojeg državljanstva nego poticati ostvarivanje državljanstva u drugoj nematičnoj zemlji, figurativno „gore je nekoga izbaciti iz kuće nego ne ponuditi im mjesto za

¹⁴Ypi, L. (2016): *Sharing the Burdens of the Brain Drain*, str 4.

¹⁵Brock, G. i Blake, M. (2015): *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, str. 130.

¹⁶Ypi, L. (2016): *Sharing the Burdens of the Brain Drain.*, str 5.

boraviti“¹⁷. Ističe velik broj smrti imigranata koje su se dogodile prilikom pokušaja prelaska Berlinskog zida, točnije izlaska iz Istočnog Berlina. Još veći broj smrti južnoafričkih migranata dogodio se na granici između Sjedinjenih Američkih Država i Meksika 2013. i 2014. godine radi njihovog pokušaja ulaska u SAD. Asimetrično gledano, ispada da su jedne smrti moralno značajnije od drugih. Je li pitanje slobode kretanja važnije kad se odnosi na izlazak iz matične zemlje nego kad se odnosi na ulazak u stranu zemlju? Blake iznosi da „države koje su na silu nastojale održavati odnos sa svojim građanima (kroz zabranjivanje emigracija) su države koje su ili indiferentne ili su neprijateljske prema najosnovnijim pravima osoba.“¹⁸ ali dalje iznosi kako je opravdanje ne puštanja, tj. zadržavanja onih koji odlaze, zapravo zaštita prava onih koji su ostali. Ovo je vrlo slično ograničenju prava na ulazak u zemlju migrantima radi zaštite radnog tržišta za domaće stanovništvo. C.H. Wellman u svome radu brani asimetrični pogled na pravo na ulazak i izlazak. On navodi kako je potpuno neupitno postojanje prava na slobodu kretanja, ali da će bilo tko tko se ovom tematikom više bavio reći da to pravo nije generalno i apsolutno, jer, primjerice, sloboda kretanja – ulaska i izlaska iz zemlje, nikome ne daje za pravo ući u tuđu kuću bez dopuštenja vlasnika. Ukoliko vlasnik te kuće, zemljišta ne želi goste, gosti to moraju poštivati pa Wellman postavlja pitanje koje kaže ukoliko nam je sve jasno vezano uz kuću i vlasnika, zašto to isto ne bi primijenili i na odnos države i migranata? Navodi dalje kako taj primjer ne dokazuje da države mogu ili bi trebale zauzeti poziciju dominacije kao vlasnik kuće, ali sugerira da hoće ukoliko se iznese valjani argument za ograničenje ulaska imigrantima. On smatra kako države ne posjeduju svoju zemlju, ali imaju nadležnost nad njom te bi im valjani argument dao za pravo ograničiti ljudsko pravo na ulazak u zemlju. Asimetriju u odnosu na pravo ulaska i izlaska prikazuje već samim postojećim internacionalnim zakonima kojima je svim građanima dopušten izlazak iz matične zemlje, ali kad je riječ o ulasku migranata, onda države pokušavaju suptilno i diskretno ukoliko mogu, spriječiti ljude da uđu u njihovu zemlju. Dakle, postoje

¹⁷isto, str. 2.

¹⁸Brock, G. i Blake, M. (2015): *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?*, str. 195.

generalne odluke koje su donesene s fokusom na emigracije, dok je pristup imigrantskoj politici individualan.¹⁹

Wellman se pita što je onda s pravom na odlazak iz zemlje, ako je ulazak u drugu zemlju ograničen, treba li onda ograničiti i izlazak? Uzimajući u obzir simetričan pristup migracijama može se zaključiti da ukoliko ljudi imaju slobodu otići iz zemlje, trebali bi je imati i ući u drugu zemlju. Također, ukoliko postoje ograničenja kod ulaska u zemlju, onda bi trebala postojati i prilikom odlaska iz zemlje, kako bi pristup migracijama bio jednak s obje strane, odnosno simetričan. Takvo razmatranje L. Ypi naziva generalnim principom migracija²⁰ kojim pokušava objasniti kako bilo kakve restrikcije vezane uz slobodu migriranja stanovništva trebaju biti jednako zastupljene i pravedne iz pozicije prava na ulazak u zemlju, kao i iz pozicije prava na odlazak iz zemlje, uključujući tako i prava odlaska kvalificirane radne snage u druge zemlje.

Imajući na umu kvalificirane i izučene radnike, imaju li ti građani određene dužnosti prema društvu? Ypi dužnosti objašnjava u terminima pravednosti, naglašavajući da svi građani imaju veliku korist i profitiraju od društva u kojem žive pa se čini nepravednim uzeti od društva, a ništa ne vratiti. J. Simmons kaže da bi trebali biti skeptični prema toj tvrdnji koja kaže da su građani koji emigriraju nepravedni prema radnicima koji ostaju u matičnoj zemlji. Kaže kako se „ne smijemo pozivati na pravednost kao izvor naše dužnosti da se pokoravamo zakonu jer čovjek ne može biti moralno vezan samim primanjem pogodnosti, već ih mora intrinzično, osobno prihvatiti“²¹ Prema tome, možemo pretpostaviti, kaže Wellman, da pravednost kao argument za ograničenje odlaska iz zemlje se odnosi samo na neke ljude, a ne na građane u cjelini. Na pitanje može li se država uplitati u nekim određenim okolnostima u ograničenje ljudskog prava na odlazak iz zemlje, Blake uzima u obzir argument G. Brock koja kaže da se odljev mozgova može ublažiti stvaranjem ugovora buduće kvalificirane radne snage i države na način da se unaprijed dogovore parametri. Ukoliko država financira nečije obrazovanje ili izučavanje vještine, onda je uredu da ta osoba državi „vрати“ uloženo radom i pridonosjenjem u svojoj matičnoj državi. Blake podržava njen argument jer

¹⁹Wellman, C.H. (2016): *Freedom of Movement and the Rights to Enter and Exit*

²⁰Ypi, L. (2008): *Justice in Migration: A Closed Border Utopia?*

²¹Wellman, C.H. (2016): *Freedom of Movement and the Rights to Enter and Exit.*, str. 21.

smatra da unaprijed dogovorenim ugovorom država ne ograničava prava čovjeka kao što bi to bio slučaj s onima kojima je potreban odlazak iz zemlje radi zaštite vlastitih života. Ovakav ugovor između države i pojedinca nazvan je pristupom odljevu mozgov utemeljenim na vlasti (izvorno *Authority – based approach to the brain drain*), a zastupa pristupanje odljevu mozgov na način da države potpomažu i financiraju obrazovanje i izučavanje vještine medicinskih radnika, koji za uzvrat staž i određeno radno razdoblje, koje ovisi o količini novca kojeg je država izdvojila za obrazovanje tog pojedinca, odrade u matičnoj zemlji, vraćajući time lokalnom stanovništvu i državi uloženo.²²

4. Zaključak

Odljev mozgov kao jedinstven fenomen unutar migracijske debate otkriva sve prednosti ali i nedostatke suvremenih migracijskih politika u današnjem svijetu. Uzimajući u obzir kako to i jest cilj debate, za njeno adekvatno rješenje potrebno je uzeti u obzir sva navedena gledišta i spoznaje te ih pravilno primijeniti na političke strategije koje bi ponudile zadovoljavajuće empirijske dokaze i pozitivne rezultate kroz njihovu primjenu na globalnoj razini. Temeljni problem koji takva debata treba riješiti jest tenzija koja nastaje između ostvarivanja individualnih ljudskih prava, dužnosti prema vlastitome društvu kao i dužnosti na globalnoj razini prema sveukupnom siromaštvu. Najpravedniji put za adekvatno provođenje migracijske politike bi svakako bila uspostava internacionalnih institucija, međutim povijesno iskustvo nažalost pokazuje kako svi dosadašnji pokušaji provođenja internacionalnih politika u kontekstu globalnog siromaštva ne prate hitnost koju takav globalni problem zahtjeva.

²²Donoso, A. i Mancilla, A. (2017): *Doctors with borders? An authority-based approach to the brain drain*. South African Journal of Philosophy, str. 69-77.

5. Literatura

- Ypi, L. (2016): *Sharing the Burdens of the Brain Drain*. Moral Philosophy and Politics.
- Brock, G. i Blake, M. (2015): *Debating Brain Drain: May Governments Restrict Emigration?* Oxford University Press.
- Donoso, A. i Mancilla, A. (2017): *Doctors with borders? An authority-based approach to the brain drain*. South African Journal of Philosophy.
- Wellman, C.H. (2016): *Freedom of Movement and the Rights to Enter and Exit* u Fine, S. i Ypi, L. (2016): *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*. Oxford University Press.
- Ypi, L. (2008): *Justice in Migration: A Closed Border Utopia?*. Journal of Political Philosophy, br. 16, 2008, str. 391 – 418.
- *Opća deklaracija o ljudskim pravima* (1948), Narodne novine, br. 12, 2009.
- Oberman, K. (2015): *Poverty and Immigration Policy*. American Political Science Review, vol 109, br. 2, svibanj 2015 , str. 239-251.
- Oberman, K. (2016): *Immigration as a Human Right. Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*. Oxford University Press.
- Stiliz, A. (2016): *Is There an Unqualified Right to Leave?*. *Migration in Political Theory: The Ethics of Movement and Membership*. Oxford University Press